

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Актуальність теми зумовлена процесами трансформації сучасного українського суспільства, пошуком шляхів громадянської єдності і згоди як передумови становлення громадянського суспільства.

Мета: Дослідження особливостей, проблем становлення і основних напрямків розвитку громадянського суспільства в Україні.

Об'єктом дослідження виступають: суспільство в Україні та його взаємозв'язок з державою.

Предметом дослідження є: аналіз шляхів ствердження основних засад громадянського суспільства, теоретичні та практичні основи формування громадянського суспільства в Україні. **Завдання дослідження** полягає у тому, щоб: отримати чітке аналітичне розуміння характеру та функцій громадянського суспільства; розкрити потенційну роль інститутів громадянського суспільства щодо посилення продуктивності влади у реалізації інтересів людини та суспільства; проаналізувати сучасні складові громадянського суспільства в Україні, особливо у напрямку посилення соціальної політики держави згідно з європейськими стандартами.

У Європі глибокі та активні процеси створення сильного громадянського суспільства належать до XVI-XVII ст. Тобто до часу становлення капіталізму і зростання в цілому ролі масових громадських рухів, різноманітних асоціацій та організацій громадян. Теоретичні розробки сутності і меж громадянського суспільства містяться в працях Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, В. фон Гумбольдта, Г.В.Ф. Гегеля, І. Канта, К. Маркса та інших вчених і просвітителів у зв'язку з теоріями виникнення і взаємодії держави з суспільством в новий час.

Ідея громадянського суспільства є одним з найцінніших досягнень світової політико-правової думки. Поняття «громадянське суспільство» склалося не відразу, зміст його формувався та збагачувався поступово. Протягом декількох століть виникали і розвивалися нові концептуальні уявлення щодо сутності громадянського суспільства, його структури та ознак. Процес формування громадянського суспільства у юридичній науці умовно поділяють на певні етапи: Перший: громадянське суспільство розглядається як найбільш якісний етап розвитку людського суспільства; і держава є складовою громадянського суспільства. Другий: громадянське суспільство виступає як механізм, що зв'язує особу, її інтереси, потреби і державу як політичну організацію суспільства. Третій: громадянське суспільство і держава розглядаються як окремі елементи суспільної структури. При цьому обидва утворення можуть розглядатись чи як рівноправні партнери, чи як нейтральні щодо один до одного елементи. Новий підхід щодо «громадянське суспільство – держава» формується шляхом консолідації поглядів стосовно того, що громадянське суспільство має право захищати себе від держави. Як приклад такого розуміння проблеми була праця Т. Пейна «Права людини». Ідеолог Т. Пейн вважав, що людині від природи притаманне прагнення до громадського життя. Це змушує індивідів будувати свої відносини на принципах солідарності та змагання. Таким чином, громадянське суспільство існує апіорі, доісторично, а легітимна держава – це не більше як делегування їй владних повноважень, визначення її допоміжного характеру щодо суспільства. Чим зріліше громадянське суспільство, тим більше воно саморегулюється і тим менше потребує регуляції з боку держави [4, ст.133-134]. Група авторів першого в Україні «Політологічного словника» вважає, що «громадянське суспільство – це сукупність неполітичних відносин (економічних, національних, духовно-моральних, релігійних тощо), галузь спонтанного самовиявлення інтересів і волі вільних індивідів та їх асоціації» [6].

Таким чином, громадянське суспільство – не сукупність ізольованих індивідів, а комплекс соціальних відносин, система суспільних інтересів (економічних, соціально-політичних, релігійних, духовних, сімейних, культурних та інших) та потреб членів суспільства. Це – сфера самовиявлення вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій та організацій, обмежених відповідними законами від безпосереднього втручання та довічної регламентації діяльності громадян і організацій з боку державної влади.

Структуру громадянського суспільства можна подати у вигляді п'яти систем, які відповідають певним сферам його життєдіяльності: соціальної, економічної, політичної, духовно-культурної, інформаційної. Економічна система – сукупність економічних інститутів та відносин, які становлять матеріальну основу життя суспільства. Політична система – сукупність інститутів та відносин, у рамках яких проходить політичне життя та здійснюється державна влада. Соціальна система – Сукупність класів, соціальних

груп та відносин між ними. Інформаційна система – сукупність інформації, засобів масової інформації, підприємств, громадян, організацій, які здійснюють інформаційну діяльність. Духовно-культурна система – сукупність нематеріальних, духовно-культурних благ, відносин з приводу них, інститутів, через які реалізуються ці відносини.

Для того, щоб зрозуміти проблеми встановлення громадянського суспільства, потрібно з'ясувати основні причини, котрі живлять процес створення та розвитку громадянського суспільства. Перша причина пов'язана з приватною власністю. У розвиненому суспільстві переважна більшість населення – приватні власники. Зрозуміло, що представники великого бізнесу нечисленні. Проте розвиненим і численним є «середній клас». Для основної маси цих власників засобом отримання доходів, засобом до життя їхнім родин є приватна власність. Їм є що втрачати, із утратою власності вони позбавляються найважливішого – джерела коштів на життя. Отже, приватна власність, будучи найбільш розвиненим інститутом демократичного суспільства, є першою з головних причин виникнення і функціонування громадянського суспільства, перетворення його у потужну самоорганізовану громадську структуру. Друга причина міцно пов'язана з першого. Йдеться про вільну ринкову економіку. Демократичне суспільство поряд з іншими свободами передбачає господарську систему, розвивається за своїм законам. Тільки дотримуючись цих законів, можна успішно вести підприємницьку діяльність. Різного роду об'єднання підприємців, тобто організації громадянського суспільства, покликані полегшити це завдання. Третя причина полягає в необхідності виникнення і функціонування громадянського суспільства. Демократичне держава покликане максимально задовольняти інтереси й потреби своїх громадян. Існуючі у суспільстві інтереси настільки численні, настільки різноманітні і диференційовані, що практично держава може лиш мати інформацію про всі такі інтереси. Отже, необхідно інформувати державу більше про конкретні інтереси громадян, задовольнити які можна лише силами і коштами самої держави.

Досвід розвитку цивілізованих країн засвідчує, що формування громадянського суспільства шляхом світової цивілізації тривалий і дуже складний процес. Після розпаду Союзу та перших років незалежності, спроб визначити напрямок розвитку економіки та державності більшість аналітиків дійшли висновку, що альтернативи західним моделям суспільного розвитку практично не існує. Поступ громадянського суспільства в нашій країні залежить від розв'язання чималої кількості непростих проблем. Одна з них – удосконалення відносин між державою і суспільством, владою і громадянами. За роки незалежності в Україні не вдалося створити умов, за яких більшість громадян відчувала б себе активними суб'єктами політики. Простежується тенденція взаємозближення і взаємопроникнення громадянського суспільства і владних структур: держава невпинно поширює свої повноваження в соціальній сфері, а громадянське суспільство активно впливає на функціонування політичної системи.

В Україні побутує кілька підходів до визначення громадянського суспільства: а) недержавний сектор економіки, сфери політичного і духовного життя; б) сукупність громадських об'єднань і організацій; в) опозиційні, напівопозиційні та нейтральні до влади соціальні сили. В усіх цих визначеннях є сильні й слабкі сторони [2].

Громадянські суспільства найчастіше узагальнено поділяють на два типи – американо-англійський та континентально-європейський. В Україні використовується переважно континентально-європейська модель. Така ж тенденція простежується і в інших постсоціалістичних країнах Європи. Вона уявляється досить ефективним інструментом стримування держави в нестабільній ситуації.

Висновки. Визначення суті громадянського суспільства має важливе значення. Але завжди слід пам'ятати, що громадянське суспільство – це таке суспільство, де люди мають пріоритетне значення. Адже людині за своєю природою притаманне прагнення жити в суспільстві людей, в якому вона прагне задовільнити, насамперед, свої приватні інтереси. Інститути громадянського суспільства беруть активну участь у виробленні державного курсу, спрямованого на розв'язання пекучих для суспільства проблем. Цей процес здійснюється із залученням наукових кадрів, створенням аналітичних центрів, вивченням громадської думки та проведенням громадських слухань. Таким чином, потенціал громадянського суспільства залучається до розв'язання політичних проблем. Важливим завданням, яке ставлять перед собою інститути громадянського суспільства, є ідеологічна робота та виховання населення. За умов, коли інститути громадянського суспільства сповідують демократичні ідеали, загальнолюдські цінності, ідеологічна робота сприяє зростанню політичної культури громадян. Сьогодні українському громадянському суспільству бракує впливу на державу з точки зору захисту інтересів громадян, вирішення соціальних проблем та поліпшення життя суспільства. Громадянам України не притаманна участь у інституціях громадянського

суспільства для вирішення спільних проблем та захисту своїх інтересів. Низький рівень знань про роль та значення громадських об'єднань обмежують можливості для перетворення їх на справжні «школи демократії», через участь в яких громадяни могли б залучатись до демократичних цінностей та набувати навичок демократичної участі в житті суспільства. В Україні існують засади для розвитку громадянського суспільства за наявності певного потенціалу суспільної енергії, котра потребує активізації та самоствердження. Виходячи з реальної ситуації, котра зараз склалася в Україні, слід констатувати, що розбудова громадянського суспільства вимагає здобуття статусу окремого, пріоритетного напрямку державної політики і має входити до неї як першочергове практичне завдання.

Література

1. *Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення.*-Київ.: Логос, 2007.
2. Гаєць В. *Державність України. На шляху до громадянського суспільства* // Віче.-2006. № 5
3. *Кириченко С.О. Шляхи формування громадянського суспільства і правової держави.* - Київ.; Логос, 2009.
4. *Пейна Т. Права людини.*- Львів.: Літопис, 2013.
5. *Українське суспільство: 10 років незалежності / За ред. В.Ворони.* – К.: ІС НАН України, 2010.
6. *Шемшученко Ю.С., Бабкіна В.Д., Горбатенко В.П., Саприкін А. Г. Політологічний енциклопедичний словник* – Київ: Генеза, 1997. – 395 с.
7. *Україна на шляху до громадянського суспільства: труднощі та перспективи. Режим доступу:* <http://ua.textreferat.com>.
8. *Інститути громадянського суспільства і формування ідеології модернізації в Україні.* Режим доступу: <http://5ka.at.ua/referat.com>.
9. *Шумка М., Гончарук Т. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал / Михайлина Шумка, Тетяна Гончарук // Матеріали міжнародних філософсько-економічних читань.* – Львів, 2011. – С.215-222. Гончарук Т.В.
10. *Гурик, М. І. Демократія участі як ефективна модель функціонування державної влади в Україні. Збірник матеріалів науково-практичного семінару «удосконалення функціональної діяльності державної служби як складової інституційного забезпечення структурних трансформацій в суспільстві» / М. І. Гурик // .– Тернопіль, 18-19 листопада 2010р. – С.122-124.*
11. *Гурик, М. І. Солідарна модель демократії крізь призму творчості Ярослава Стецька / М. Гурик // Вплив суспільних наук на процес розвитку: можливе та реальне: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 3-4 березня 2017 року).*– Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2017. – С. 86-91